

Kees Combat

De vertaalkring als leeskring

"Je schuurt aan elkaars karakter door de wijze waarop je met klassieke teksten omgaat"

Was dat wel lezen, dat kruiperige omzetten van woorden en zinnen, waardoor een hele klas zich jaren lang als een kudde slakken voortbewoog door de boeken van de Odyssee of de verzen van Horatius? En zijn er nog idioten die dat jaren na die droevige *anabasis* - dat is: de weg omhoog - maand voor maand opnieuw willen doen? Ze zijn er. Ze vertalen nog steeds. Maar niet langer is de vraag of ze weten wat ze lezen, want ze doen het vaak heel anders dan vroeger. Ze vertalen niet alleen, ze lezen ook. En praten wat af. De vertaalkring als leeskring.

Het moeten er in ons land tientallen zijn. In Nijmegen alleen al zijn ons drie van die kringen bekend. Naar één komen leden van heinde en verre, een ander recruteert zijn leden uit de stad zelf en de naaste omgeving. Bij deze laatste club zijn we gaan kijken.

Wat heet *recruteert* trouwens: de club is in september zijn twintigste jaar ingegaan, met de rede van Cicero tegen Verres en de geschiedenis van Phaëton door Ovidius net achter de rug. Het oog wordt nu gericht op Horatius die in 1993 honderd maal zo lang geleden werd geboren als de vertaalkring bestaat. In die bijna twintig jaar is slechts één keer de groep van acht gewijzigd, gingen er, door een scheiding, twee leden weg en kwamen er drie voor terug. Ze telt vijftigers en zestigers die dus toen ze in september 1973 begonnen dertigers en veertigers waren; toen in de kinderen, nu zijn die het huis uit; toen bezig met de opbouw van hun carrière, nu beleven de meesten de afbouw daarvan.

Maar tussen toen en nu blijkt één zaak gelijk gebleven: de trouw en het ongebreidelde enthousiasme waarmee de acht elke derde maandag van de maand, met uitzondering van augustus, dus elf keer per jaar, bijeen komen, telkens bij een der leden thuis. Die ene ontbrekende dag wordt gecompenseerd met een twaalfde bijeenkomst, en wel op de eerste zaterdag in oktober. Dan gaat het gezelschap met de aanhang die geen lid is - de club heeft twee stellen en vier 'losse' leden - in de trein naar het Oudheidkundig Museum in Leiden of met drie voitures naar het Museum voor Oudheden in Tongeren, alwaar het stof wordt geblazen van oude potjes en vazen, en na een fikse stadswandeling de dag wordt besloten in een Romeins aandoende taberna. De jaarlijkse *exitus* heeft altijd een klassiek doel. Ze zijn naar Xanten geweest, naar Keulen, naar Antwerpen, Tongeren, Heerlen, bij het tweede lustrum een weekend naar Brussel, bij het derde een weekend naar Trier. En voor de viering van het vierde lustrum dromen ze ervan naar de plaats

te gaan waar Horatius is geboren, veertig kilometer van Rome, maar als ze Kees Verheul in NRC-Handelsblad mogen geloven kunnen ze wat dat betreft beter thuis blijven.

Ze waren voorlichter, docent filosofie, klassieke talen, Engels en Nederlands of zijn dat nog, allen op eigen manier vertrouwd met het gebruiken van onze taal op een niet alledaagse manier. Jan, de voorlichter, Theo, de filosoof en opleidingleider, Ton, de leeskringleider en classicus, Maria, geschiedenisdocente en Willem, docent Nederlands, zijn de lezers van het eerste uur, Harrie, neerlandicus, Edith en Tony, beiden anglisten, kwamen er in 1978 bij. De kring is selfsupporting, heft geen cent contributie, wel zorgt de gastheer of -vrouw voor de epicuristische aspecten van deze agapè.

Hoe is de leeskring ontstaan?

Jan: "Je zit bij elkaar, je praat over de vertaallessen op je oude gymnasium, iemand zegt: hè, wat is het toch jammer dat we nooit meer Tacitus lezen en wat zouden we er nu meer van begrijpen dan toen. En dan wordt dat een besluit. We waren met zijn drieën, de een had klassieken gestudeerd, de andere twee niet, maar deelden wel het verlangen om de oude schrijvers weer tot leven te wekken. We hebben links en rechts vrienden de revue laten passeren en zo kwamen Theo, Maria en Willem erbij."

Maria: "En Ton, onze leeskringleider. Hij is erbij betrokken geraakt, omdat mijn vriendin en ik zo'n plezierige herinnering hadden aan zijn lessen - voor zes leerlingen overigens, wat een tijden! - op het KGL in Arnhem. Hij begon zijn universitaire loopbaan in hetzelfde jaar als mijn vriendin en Theo aan hun studie klassieken. We vonden wel dat we er een coach bij moesten hebben, we waren te ver van het vertalen verwijderd geraakt."

En vervult hij die rol nog altijd, na twintig jaar?

Willem: "In zekere zin. Ton geeft ons heel vaak de extra informatie die voor het op de goede manier vertalen van bepaalde begrippen en het kunnen thuis brengen van beschreven situaties nodig is. Hij heeft er plezier in mensen op hun vingers te tikken als ze al te vrij met de grammatica omspringen. Ton is iemand die houdt van letterlijk vertalen, met diep respect voor de grammatica en als het kan - en soms inclusief het metrum".

Maria: "Dat staat voor mijn gevoel wel eens haaks op het fraaie vertalen waar velen van ons erg sterk in zijn."

Jan: "Ton is dus inderdaad de coach, de vakman, niet zozeer de leider. Hij laat het initiatief voor het handelen van de kring vaak aan anderen over, ook al omdat hij de enige is die, door omstandigheden - zijn zoon woont op een Spaans eiland - nogal eens ontbreekt. Hij is de coach voor de tekst."

Ze hebben allemaal een rol. Theo wordt ervaren als een perfecte sub-coach.

Maria: "Hij gaat in op opmerkingen van de coach met zinsneden als: "Zou dit ook niet kunnen?", en als Ton er niet is neemt Theo heel tactisch zijn rol over. Hij heeft duidelijk gezag en laat dat gelden zonder dat je het voelt."

Jan: "Maar de informele leider is Willem."

Willem (verbaasd): "Zie je dat zo? "

Tony: "O ja, Willem, daar kun je niet onderuit. Het overzicht van de avond bewaren daar is Willem heel goed in. Geven we ons al te gretig en met name al te lang over aan vakantie verhalen of oude herinneringen, dan zit hij op het puntje van zijn stoel en roept ons tot de orde. Dat is ook goed. Zo'n procesbewaker heb je nodig. Het merkwaardige is namelijk dat Ton als coach zichzelf wel eens in de weg zit, omdat hij misschien nog wel liever verhalen vertelt dan met de tekst bezig is. Wat hebben we in de jaren al niet aan fantastische anekdotes en levensgeschiedenissen juist van hem gehoord? En die hadden zelden betrekking op de oude meesters die we lezen!"

Hoe gaan jullie te werk?

Jan: "Vanaf het begin was er discussie hoe je het zou kunnen aanpakken. Een paar wilden het héél serieus doen: om de tafel, boeken ernaast. Maar mijn voorwaarde was: het moet vooral gezellig blijven want overdag doen we allemaal al serieus genoeg. Daar is een compromis uitgekomen dat tot de traditie is geworden die wij nu uitvoeren. Lekker in een gemakkelijke stoel, geen koffie, dat is zo'n gedoe, maar wel een glas wijn, dus om 9 uur beginnen en dan tot zo'n uur of 11 met de tekst bezig."

Willem: "Soms gaat dat heel geconcentreerd, soms blijkt iedereen er behoefte aan te hebben stoom af te blazen en wordt er ook wel uitbundig gepraat en gelachen over heel andere dingen: de vakanties, het werk, een actueel probleem in de politiek."

Maria: "Ik vind het aantrekkelijke van de wijze waarop wij werken, dat we in tegenstelling tot die vertaaluurtjes op het gymnasium altijd zo'n groot stuk lezen. Ieder neemt een ander gedeelte van de tekst, tien regels poëzie of vijftien regels proza, zodat je veel beter het verhaal onder ogen krijgt. Dat stukje bereiden we thuis voor. We proberen natuurlijk zelf te vertalen, maar iedereen legt er een Engelse of Duitse vertaling naast om de juistheid van zijn vertaling te controleren. Door de kennis van degenen die erbij zitten komt zo'n stuk tekst tot leven tegen de achtergrond van de tijd. Dat is een constante factor. Zo was het mogelijk om rond het optreden van keizer Tiberius de geschiedenis te lezen zoals Tacitus, Livius en Suetonius die ieder vanuit hun eigen point of view vertellen. Ongelooflijk hoeveel verband er bleek met de

machinaties die in het toen juist spelende Watergate-schandaal openbaar werden gemaakt.

Voor mij als historicus is dat terughalen van het verleden en tot de ontdekking komen dat wij in een continuüm leven, dat ook vroeger de mensen van dag tot dag hun tobberijen hadden, een van de verhelderendste en meest troostende aspecten van ons samen lezen van de klassieken."

In welke ambiance verlopen de avonden?

Maria: "Een van de oprichters hield heel erg van wijn, dus we staan niet droog. Maar we hadden de eerste jaren nooit hapjes erbij. Dat was een regel. Want degene die gastheer of -vrouw was hoefde dan niet alsmaar in de weer te zijn in plaats van gewoon ontspannen bij de les te blijven."

Voor al Jan blijkt als gastheer culinair uit te pakken. Zijn gevoel voor gezelligheid is groot; hij maakt de lekkerste hapjes klaar, zorgt altijd voor een fijn muziekje op de achtergrond en is voortdurend waakzaam dat ieder het naar zijn zin heeft. Het brengt sommige leden er wel eens toe, om, wanneer de leesavond bij hem wordt gehouden, thuis het deksel op de pan te laten, want die maag wordt later op de avond toch wel gevuld.

Tony: "Ik ben erbij gekomen, toen dit soort mores al gevestigd waren en heb de werkwijze steeds prima gevonden. Dat epicuristische aspect vind ik geen probleem, het schept sfeer en we zijn intussen al lang vrienden van elkaar; wezenlijk is voor mij dat elke avond de herbeleving van de eens gekende teksten oplevert. Een avond waarbij de tekst niet tot leven komt, vind ik in zekere zin mislukt."

De anderen vallen hem bij.

Maria: "Maar dat is werkelijk hoogst zelden gebeurd. Ik herinner mij in die twintig jaar maar twee avonden dat het lezen erbij inschoot: een toen er iets heel spannends aan de hand was in de persoonlijke sfeer en de avond na die geweldige eerste helft van Nederland tegen Duitsland dat Nederland tegen Denemarken moest spelen. Die wedstrijd wilden de heren zien."

Hoe komt het dat jullie het zolang al volhouden?

Jan: "Omdat we al bijna twintig jaar met elkaar optrekken heeft de kring een bepaalde kleur gekregen, waarin de vriendschap de boventoon voert. Die vriendschap wordt niet beleefd door elke week bij elkaar te komen en persoonlijke ervaringen uit te wisselen, ook al hebben enkelen van ons onderling dat soort contact wel, maar je schuurt aan elkaars karakters door de wijze waarop je met moeilijke teksten omgaat. Je ontdekt dan dat de een er zus op reageert en de ander zo. Je realiseert je waar ieders voorkeuren liggen tegenover problemen die uit de tekst voortvloeien. Daardoor groeit op een heel ontwapenende en

onbevangen manier een grote genegenheid voor elkaar die niet direct meer te maken heeft met het hanige dat toch altijd een beetje zit in het met elkaar omgaan, als je bij elkaar op visite gaat".

Willem: "Je weet precies hoe iedereen met zijn vertaling omspringt. Ik ben altijd benieuwd naar wat er deze keer weer uitkomt".

Maria: "Ik vind de vertalingen van Jan en Tony vaak heel puntig, die twee zijn er op uit om het zo geestig mogelijk te formuleren. Daarvoor schromen ze soms zelfs niet platvloerse, anachronistische beelden te gebruiken. Plezier dat we hebben! Van Willem vind ik ze heel mooi, je kunt zien dat hij graag vertaalt en dat hij veel schrijft. Harrie wisselt af, houdt duidelijk van mooie taal. Theo heeft altijd een heel correcte vertaling met aardige woordspelingen erin. Zelf oud-classicus leest hij de hele tekst van die avond door. En bij Edith en mij is het altijd: nou ja, als we het maar gedaan hebben, niet zo mooi. Ik ben daar een beetje te lui voor".

Tony, echtgenoot van Edith: "En Edith heeft gewoon een beetje problemen met het Nederlands. Ze heeft door haar jeugd in Indië drie, vier jaar lagere school gemist. Er zitten wat hiaten in haar vocabulaire. Ze zegt zelf wel eens: mijn Engels is beter dan mijn Nederlands."

Willem: "Je bent zo verschillend van karakter en daar genieten we toch wel heel erg van. De manier van uiten, het taalgebruik van ieder."

Wie zijn er zoal gelezen? Hebben jullie een voorkeur voor een bepaalde schrijver?

Jan (lachend): "Tacitus. En Tacitus. En Tacitus." Dan serieus: "We zijn begonnen met Ovidius. We hebben Catullus gelezen, ik denk daar met heimwee aan terug. We deden Horatius, maar dat was moeilijk. Martialis, met de vertalingen van Frans van Dooren erbij."

Augustinus' *Confessiones* werd verschillend beleefd. Sommigen vonden iets terug van hun roomse jeugd. Tony, zelf remonstrant, voelde zich niet gestoord door Augustinus, Maria herinnert zich de houding van de kerkvader tegenover de vrouwen, niet al te best in haar ogen.

Willem: "Een uitstapje naar het Grieks begonnen we enthousiast, maar beviel ons eigenlijk veel minder dan we gedacht hadden."

Jan: "Tot onze stomme verbazing was Homerus soms gewoonweg vervelend".

Maria: "Ik vond het hier en daar zelfs gezever".

Willem: "Het rare is dat ik dat later helemaal niet had bij de vertaling van Imme Dros. Misschien kun je daar het tempo van lezen zo verhogen dat je de redundantie in de tekst voor lief neemt? Maar het is waar: Hij kon voor ons niet op tegen Tacitus. Waarom gaan we altijd weer naar hém terug?"

Maria: "Het concieze taalgebruik van die man."

Tony: "We zijn in onze studie en ons werk allemaal met taal bezig geweest. We herkennen hem als woordkunstenaar. Het valt steeds weer op dat hij vijf woorden gebruikt waar wij er vijfentwintig voor nodig hebben."

Allen eenstemmig: "En op school hebben we dat he-le-maal niet zo gezien."

Jan: "Tacitus is voor mij de personificatie van de New Journalism. Op een heel verantwoorde manier vermengt hij feiten en meningen met elkaar. Hij laat zijn mening blijken, maar wel afstandelijk en op een heel verantwoorde en concieze manier. Zoals hij personen aan het woord laat".

Maria: "Net als Van Dis doet in *Het beloofde land* en *In Afrika*, hè?"

Willem: "Mij staan de moordgeschiedenissen rond Agrippina bij, dat gechicaneer aan het hof van Nero en hoe Tacitus dat prachtig te kijk zet. En veel korter geleden lezen we *De Germania*, ontzaglijk interessant om over je eigen voorvaders te lezen, gezien door de ogen van die arrogante Romein. En geestig verwoord." Tony: "Ja, dat is het: de taal en het verhaal. De visie op de werkelijkheid. Het historische, het literaire. Als moralist is hij goed te pruimen. Beter dan Cicero. Die irriteert mij buitengewoon. De hanigheid van die man, dat steeds maar moeten scoren, die zelfvoldaanheid. Al die uitweidingen en redeneringen om zijn gelijk te halen."

Willem: "Dat is advocaten en officieren van justitie eigen. Het hoort bij hun vak om anderen te imponeren."

"Het is natuurlijk spreektaal", zegt Maria. Maar in feite zijn allen het met Tony eens: Cicero haalt het niet bij Tacitus, tenminste als je zijn teksten wilt vertalen.

Erg aantrekkelijk is het om relaties te leggen naar de moderne literatuur, en Jan betreurt dat dat niet meer wordt gedaan. Daar gaan ze komende jaren wat aan doen.

Hoe gaat het verder?

Maria: "Het sterke van de club is dat we allemaal zo serieus met de materie bezig zijn dat er absoluut iets vreselijks moet gebeuren om weg te blijven. Met de VUT-leeftijd van steeds meer leden gaan we overigens zitten met de spreiding van de vakanties. Maar de leeskring is voor iedereen een factor om rekening mee te houden."

Willem: "We hebben Tacitus nog lang niet uit. Om over de rest maar te zwijgen. Horatius verdient hernieuwde aandacht en Theo vindt dat we ooit eens Herodotos moeten bekijken als shortstoryschrijver. Ach, in een kleine tweehonderd avonden doe je niet eens zo heel veel. Tot onze laatste snik blijven we lezen. Pas als een van ons alleen overblijft zal dat het einde van de kring zijn. Of die eenzame lezer zich dan nog overgeeft aan de *Annales* of *Historiae*? Dat hangt ervan af wie het is."